

NÜKLEER SANTRAL SKANDALINA SON!

Türkiye, uzun zamandır Akkuyu nükleer santral ihalesi nedeniyle nükleer kartellerin kısılcacında tutuluyor. Bu ihale karabasanı, ekonomik ve teknik dokusu itibarıyla zaten bir yanlışlıklar komedyasına dönüşmüştü. Türkiye'nin geleceğine ve enerjide ulusal bir politika oluşturma gerçeğine yabancılaşmış bir avuç bürokrat ve sözde bilimcinin nükleer karteller adına bir pazarlamacı gibi hareket etmelerine yol açan Akkuyu İhalesinde, gerçekler kamuoyundan özenle saklandı. TBMM bu ihale sürecinde "neler oluyor" sorusunu gündemine almadı.(1)

Nükleer santral olgusu -enerji politikası yalnızca enerji portföyünü çeşitlendirmek olarak görülebilir mi? Dünya ölçeğinde nükleer enerji bir kabusu dönüşmüşken kendi ülkelerinde nükleerden vazgeçen nükleer kartellerin krizini aşmak için ülkemiz bir nükleer cehenneme atılabilir mi? Kimin için enerji, ne kadar enerji ve nasıl enerji soru-

M. Metin Çiftçi

larına yanıt verecek bir kolektif irade oluşmaksızın enerji alanında doğru adımlar atmak olanaklı mıdır?

Skandal Örtbas Ediliyor!

Akkuyu nükleer santral ihale süreci, hem firmaların kamu aleyhine hükümler taşıyan teklifleri çerçevesinde, hem de TEAŞ'ın bu ihale sürecini yönetmekte karşılaştığı yetersizliklerden dolayı sorun içinde sorun üretmeye devam ediyor. Nükleer Santral İhalesinde teklifler 15 Ekim 1997 tarihinde alınmıştı. Değerlendirme çalışmaları bu yılın Ağustos ayında tamamlanan ihalede, önce teknik değerlendirme komisyonu ile mali değerlendirme komisyonları arasında uzlaşma sağlanamadığı açığa çıktı.. Eylül 1998 içerisinde, proje ve ihalenin değerlendirmesi sürecinde danış-

manlık üstlenen firmalar, değerlendirme kriterleri konusunda bir uzlaşma formülü bulmaya çalıştılar. İhale şartnamesinde puan kriterlerinin belli olmaması, "Türk bürokrasisine özgü bir ihaleyle karşı karşıya olduğumuzu gösteriyordu. Puan kriterinin baştan gözardı edilmesi ihale sürecinin ta başından kilitlenmesine yol açtı. İhaleye getirilen tekliflerde, şartnamenin temel kurallarına uygun davranılmadığı artık TEAŞ yetkilileri tarafından bile kabul ediliyor. Nuclear Power International (NPI) liderliğindeki konsorsiyum, ihaleye 1482 MW'lık kurulu güç üzerinden teklif verirken lisanslama şartına uygun davranmadığı anlaşıldı. Şartnameye göre, teklif edilen kurulu gücün tamamının referans santrallerin bulunduğu ülkelerin atom enerjisi otoriteleri tarafından lisanslanması istenmekte idi. Oysa NPI'nin kurulu güç teklifinin yüzde 17'lik bölümünün lisanslanmadığı belirlendi.(2) İhaleye katılan konsorsiyumların teklif bileşimlerinin

farklı olmasının finansal analizleri zorlaştırdığı öne sürülüyor. Açılış fiyatları itibarıyla en düşük birim maliyet teklifi yapan NPI'nin maliyet analizlerinde bir dizi unsur dışarıda bıraktığı ortaya çıkmış bulunuyor.

Akkuyu İhalesi Bir Skandallar Yumağıdır!

Teklifler alındıktan sonra şartname yapılan değişiklikler ile ihale nükleer kartellere avantajlar sağlayan bir içeriğe kavuşturulmuş bulunuyor. Bunu TEAŞ'ın basit bir hatası olarak görebilir miyiz? Form 3 adıyla bilinen belgede daha önce yer alan ibare:

"... bankamız garanti ettiğinden ihalenin adı geçene yapıldığı usulüne uygun olarak sözleşme yapılması istenildiği halde kesin teminat vermediği ve sözleşme yapmadığı ilgili kanun ile işe ait şartname hükümlerine uygun hareket etmediği taktirde..." şeklindeydi. *"...bankamız garanti ettiği ihalenin adı geçene yapıldığı usulüne uygun olarak sözleşme yapılması istenildiği halde kesin teminat vermediği ve teklifine uygun olarak sözleşme yapmadığı ve ilgili Türk kanun ve yönetmelikleri ile işe ait teklifin yükümlülüklerine uygun hareket etmediği taktirde..."* haline getirildi. Böylelikle TEAŞ, firmaların daha önce şartnameye karşı olan sorumluluklarını kendi eliyle kaldırmak marifetini göstermiş ve firma-

ları sadece tekliflerinden sorumlu hale getirmişti. Dünya gazetesinin bildirdiğine göre, Enerji Bakanlığı'nın kimi yetkilileri de idarenin kendi kendisinin elini kolunu bağlamasını anlaşılabilir bir tutum olarak nitelendirmektedirler.(3)ETKB'nın yetkilileri **"Bu değişikliklerden sonra idare, sözleşme görüşmelerinin hiç bir aşamasında firmalara şartlarını kabul ettiremez. Çünkü tekliflerin değerlendirilmede esas alınacağı hükme bağlanmış. Madem firmalar sadece tekliflerine karşı sorumlu olacaklardı, o zaman şartname neden hazırlandı?"** diye soruyor.

İhale sürecini teknik olarak örgütleyebilme yeteneğinden yoksun TEAŞ bürokrasisi hakkında EMO tarafından yapılan tespitler, bu gelişmelerle birlikte bir kez daha doğrulanmış oluyor. TEAŞ, Akkuyu nükleer santrali ihale sözleşmesinde, fiyat farkı hesaplama formülü yoluyla konsorsiyumlara kaynak aktaracak. Bu göz göre göre yapılan hata (?) ile ilgili olarak Devlet Denetleme Kurulu ve Başbakanlık Teftiş Kurulu'nun hala harekete geçmemiş olması da başka bir skandal... TEAŞ, Akkuyu ihalesi uzun süreli bir sözleşme olması nedeniyle enflasyon karşısında değer yitimini önlemek için uygulayacağı eskalasyon (fiyat farkı) hesaplamasında izlediği yöntemle firmaların çıkar sağlanmasına olanak veriyor. Böylelikle sözkonusu projede söz-

leşmenin imzalandığı tarih için bir önceki aya ilişkin Toptan Eşya Fiyat Endeksi (TEFE) baz alınırken; faturanın ödeneceği tarih için önceki ay yerine içinde bulunulan ay esas alınacak.(4)

Nükleer Kartellerin Can Simidi Olmak !

Türkiye'de gözlerden kaçırılan bir olguda nükleer enerji kullanımının dünya ölçeğinde azaldığı gerçeği.. 1997 yılında bir önceki yıla göre yüzde 0.6 oranında nükleer enerji kullanımı azaldı. Nükleer enerji kullanımını geçen yıl büyük oranda azaltan ülkeler arasında ilk sırada Kanada yer alıyor. Türkiye'de yürüttüğü lobi faaliyetiyle dikkat çeken Kanada'da nükleer enerji tüketimi, geçen yıl yüzde 11 oranında azaldı. ABD, Hollanda ve eski SSCB'de de nükleer enerji tüketiminin azalmış olması dikkat çekiyor. Nükleer enerji tüketiminin görece arttığı ülkeler arasında ise Meksika, Brezilya, Hindistan, Pakistan ve Japonya yer alıyor. BP tarafından hazırlanan 1998 Dünya Enerji İstatistiklerine göre, nükleer enerji üretiminde yüzde 27.7 ile en büyük paya sahip olan ABD'de, 1997 yılında yüzde 6.7 oranında bir düşüş gözleniyor. ABD 1996 yılında 183.2 Milyon TEP (Ton Eşdeğer Petrol) olan nükleer enerji tüketimini 1997 yılında 170.9 milyon TEP'e düşürdü... Bu durumun temel nedenini işletme ve bakım maliyetleri yüzünden kapatılan nükleer santraller oluşturuyor. Sanayileşmiş ülkelerde enerji tüketimi trendinin azalmasında, enerji verimliliğindeki artış ve enerji teknolojileri alanında yaşanan değişimin etkili olduğu söylenebilir. Şirketlerin uluslararası sicili, nükleer enerjinin karanlık geleceğini de belgeliyor. Westinghouse firması Almanya'nın uluslararası tekeli Siemens AG tarafından 1.5 milyar dolara satın alındı. Siemens-Westinghouse Powers adlı yeni tekeli, öncelikli olarak Güney Amerika-Kanada pazarında, Si-

emens AG ise; Asya-Avrupa pazarında faaliyet gösterecek. Westinghouse'un Amerika ve dünyanın bir çok bölgesinde büyük yıkımlara yol açtığı belirtiliyor. Amerika'daki Public Citizens adlı örgütün yayınladığı "Nükleer Limonlar" adlı raporda, Amerika'nın en kötü 10 reaktörünün listesi yer alıyor. Rapora göre Westinghouse'un kurduğu santraller en kötü 10 reaktör listesinde birinci, yedinci, sekizinci ve dokuzuncu sırada yer alıyor. Westinghouse, Filipinlerin Bataan Yarımadası'nda 1976 yılında aldığı nükleer santral siparişi için Marcos ile 1.1 milyar dolarlık bir kontrat imzalamıştı. 9 yıl sonra inşaat bittiğinde santralin fiyatı ikiye katlanarak 2.2 milyar dolara çıktı. Bu Filipinler'in dış borcunun %8'inin üzerinde bir rakama karşılık geliyor. İnşaat bittiğinde ise Marcos tarafından atanan bir komisyon şirketin, "santralin güvenliği konusunda ilgisizlik içinde" olduğuna karar verdi. 1988 yılında Filipin Hükümeti, şirketi mahkemeye verdi. Benzer bir olay,

aynı Firma'nın yaptığı Angra I Reaktörü yüzünden Brezilya'da da yaşandı.(5)

Nükleer teknoloji ortaya çıkardığı sorunlar yumağıyla birlikte 1960'lı yıllarda nükleere yönelmiş bütün sanayileşmiş ülkelerin kabusu haline gelmiştir. Türkiye'ye nükleer santral satmak isteyen 3 kartelin mensubu oldukları ülkelerin her birisi nükleer teknolojiye kaçış sürecini yaşıyorlar. Bunu görmezden gelmek, dünyaya çok uluslu şirketlerin penceresinden bakmak demektir. Bu ülkeler ellerinde şişmiş ve pazar payını yitirmiş olan teknolojiyi Türkiye, Meksika, Pakistan gibi demokratik açıklıktan yoksun "siyasetçileri ve bürokratları kolay ikna edilebilir" ülkelere pazarlamaktadırlar.(6)

Kanada elektrik idaresinin (Ontario Hydro) elinde bulunan 19 nükleer santrale danışman firmaların biçmiş olduğu değer sıfırdır. Aynı idarenin bu santrallerin işletme ve bakım maliyetlerinden dolayı sahip olduğu iç borç miktarı 39 milyar dolardır.

Almanya, nükleer santrallerin yönetimiyle ilgili sorunlarla uğraşmaktadır. Nükleer santral kurmaktan 1975'den bu yana vazgeçen Almanya son iktidar değişikliğiyle birlikte (Sosyal Demokrat -Yeşil Koalisyonu) nükleer santralleri kapatma kararı almıştır. Siemens'in nükleer endüstri alanında iddiası böylelikle tümüyle ortadan kalkmış bulunmaktadır.(7) Kendi ülkelerinde ciddi açmazlarla karşı karşıya olan NPI'nın Genel Müdürü Ulrich F. Fischer, 22 Temmuz 1998 tarihinde İstanbul'da yapmış olduğu açıklamada, dünya genelinde 30 yıllık ömre sahip olan nükleer santrallerin 40 yıllık ömre sahip olabileceğini hatta 100 seneye çıkarılabileceğini öne sürüyordu. Fischer, nükleer santrallerin yarattığı atık sorununun çözümsüzlüğünü görmezden gelmemizi istiyordu. Fischer, "İnanıyorum ki Türkiye'de parlak insanlar vardır, buna çare bulacaktır." diye sırtımızı sıvazlı-

arak, atık sorununa pratik bir batılı çözüm geliştirmiş oluyordu. Herhalde TEAŞ ve TAEK bünyesinde bulunan "parlak insanlar" atık sorununu çözmek için bugünden çalışmaya başlamışlardır.

Türkiye, artık şu gerçeği görmelidir: Fransa dışındaki Batı Avrupa ülkeleri nükleer enerji üretiminde bir tür moratoryum ilan etmişlerdir. Nükleer tercihin Fransız ekonomisi üzerindeki yükü bunaltıcı boyutlardadır. Bu yüzden Fransa Elektrik Kurumu (EDF) Strateji Bölümü Başkanı "Fransa'nın geçmişte nükleere yönelik yaptığı tercihi tartışmaya açmaktadır. Günden güne artan yüksek aktiviteli ve uzun ömürlü atıkların depolanması için yapılan çalışmaların bulunduğu noktayı ve gelecek kuşaklar açısından taşıdığı riski sorguluyor.(8) 'Fransa'nın nükleer parkının yenilenmesi halinde (2015-2025) Bu yenileme için bu günkü değeriyle 600 milyar frank gibi ağır bir yatırım miktarı hesaplanmaktadır... Yani Fransa ülkemizde ki bir avuç nükleercinin "kutsal referansı" olmaktan çıkmış bulunmaktadır.

Son altı ayın gelişmeleri Akkuyu ihalesinin acil olarak iptal edilmesini gerektiriyor. Yabancı şirket temsilcileri, hükümet nezdinde yoğun bir lobi faaliyeti yürütüyorlar. İhale, anahtar teslimi bir proje olarak başlatılmasına rağmen hukuki bakımdan da belirsizlik devam ediyor: 'Uluslararası tahkim' talebini gündeme getiren nükleer satıcıları, projenin yürütülmesi sürecinde ortaya çıkacak ekonomik, çevresel ve teknik risklerin ulusal hukuk düzleminde denetiminden kaçmanın yolunu uluslararası tahkimde buluyorlar.

'Barajlar Kralı' Süleyman Demirel'in Nükleer Enerji Tutkusu

DSİ eski Genel Müdürü Süleyman Demirel, uzun süren siyasal yaşamının bir döneminde barajlar kralı olarak nam salmayı başarmıştı. Barajlar kralı Süleyman Demirel,

Türkiye'nin nükleer karteller tarafından kuşatılmasıyla birlikte bu kez de nükleer savunuculuğuna soyundu. Demirel şöyle diyor: "Biz nükleer elektrik santralleri kuramadık, kurabilseydik nükleer teknolojinin gelişmesine yardımcı olurduk. Mesele sadece elektrik üretmek değil..." "Sayın Cumhurbaşkanı'nın anımsamakta zorluk çektiği gerçek: Türkiye'nin son 50 yılda çok sayıda Hidro Elektrik Santral (HES) kurmasına, birincil kaynaklarını etkin olarak kullanmak doğrultusunda önemli adımlar atmasına karşın HES'lerin teknolojisini üretebilir ve/veya rekabet edebilir durumda değildir. Teknoloji üretemeyen bir ülkenin sipariş usulü ile nükleer teknolojiye geçeceğini düşünmek, ancak az gelişmiş bir ülkenin ham hayali olabilir.

Türkiye, hidroelektrik potansiyelinin %30'unu, linyit rezervlerinin %33'nü ancak kullanabilmektedir. Jeotermal potansiyelimizin ise ancak %3'ü kullanılabilir. Güneş ve Rüzgar potansiyeli konusundaki çalışmalar ise hala yok denecek bir noktadadır. Bu alanda Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı (ETKB) üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmekten kaçınmaktadır. Oysa Türkiye bir güneş ülkesidir. Güneşten elektrik üretimi 2000'li yılların güneş uyarılığını yaratacak derecede önem kazanmış bulunmaktadır. Gelişmenin yönünü görmemek Türkiye'nin yönetici sınıflarının değişmeyen hastalığı olsa gerek. Türkiye, ürettiği elektriğin %25'ini elektrik alt yapısının yetersizliğinden dolayı kaybetmektedir. Kayıp ve kaçakların önlenmesi konusunda kayda değer hiçbir adım atılmadığı bilinmektedir. Üstelik şimdi de kayıpları önlemek için özelleştirmenin şart olduğu rivayetleri ortalıkta dolaşmaktadır. Elektrik üretim, iletim ve dağıtım altyapısına yönelik yenileyici yatırımları yapılmalı, enerji verimliliğini merkezi bir politika haline getirilmeli, yenilenebilir enerji kaynaklarına ilişkin etkin bir

program geliştirilmeli ve Türkiye'nin enerji geleceği güvence altına alınmalıdır. Sektörün bütüncül yapısının, özelleştirme yoluyla, bozulmasının ve krize sürüklenmesinin önüne geçilmelidir. Elektrik sektöründe özelleştirme, Türkiye'nin enerji krizine sürüklenmesinin en önemli nedenidir. Nükleer santral ihalesinde olduğu gibi dışa bağımlılığı arttıran, her bakımdan pahalıya mal olacak dayatmalara "gözü kapalı" bir teslimiyetin hesabı kolay kolay verilemez.

Firmalar, bürokratlar, siyasilere

İhalede yer alan firmaların Türkiye'de yürüttükleri faaliyetler, siyasilere ve bürokratlar nezdinde gerçekleştirildikleri görüşmeler, kendi ülkelerindeki konumları da göz önünde bulundurularak kapsamlı bir araştırma ve soruşturma konusudur. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı ve ilgili bürokratlar, TEAŞ ve TAEK yetkilileri bu araştırma ve soruşturma süreciyle bir an önce üslendikleri misyonun hesabını vermelidirler. Türkiye'nin nükleer santral ihalesine ihtiyacı olup olmadığı TBMM tarafından araştırılmalıdır. Ülkemizin geleceğini yakından ilgilendiren bu ihale ivedilikle meclis gündemine getirilmelidir. ETKB'nin ve bir avuç bürokratin insaf ve basiretine(!) bırakılmayacak kadar önemli ihaleye ilişkin Meclis Araştırma Komisyonu, ivedilikle kurulmalı ve devletin denetim mekanizmaları şaibeli ilişkiler ağını açığa çıkarmak sorumluluğunu yerine getirmelidir.

Aşağıda Akkuyu İhalesine katılan konsorsiyumların listesi yer almaktadır. Burada özellikle yerli ortakların üstlendiği misyonun araştırılması "lobi faaliyetlerinin" arkaplanının açığa çıkarılması açısından önemlidir.

1) NPI (Alman-Fransız ortaklığı) SIEMENS AG (Almanya) - FRAMATOME (Fransa) - GEC-ALSTHOM (Fransa) - CAMPENON BERNARD (Fransa).. GARANTİ KOZA - SİMKO AŞ - STFA İN-

ŞAAT - TEKFEN İNŞAAT (Türkiye)

2) AECL (Kanada)- KUARNER JOHN BROWN (İngiltere) - HITACHI (Japonya) - GAMA - GÜRİŞ - BAYINDIR (Türkiye)

3) WESTINGHOUSE (ABD) - MITSUBISHI HEAVY IND. (Japonya) - ENKA İNŞAAT - MNG (Türkiye)

NOTLAR

1 Bu konuda TMMOB'nin uyarıları görmezden gelindi. Nükleer Karşıtı Hareket bu kör gidişi önlemek için çarpındı durdu. EMO Akkuyu ihalesi ve ardından geleceği öne sürülen bir dizi nükleer santral projesinin Türkiye'nin bir seçeneği değil, tamamen nükleer kartellerin bir dayatması olduğuna dikkat çekti. Akkuyu İhalesine ilişkin onlarca bilim insanı bu ihalenin acilen iptalini içeren görüşler açıkladı. Bütün bu gelişmelere kulak tıkayanların aynı zamanda bir çok yanlışlığa da nedense göz yumdukları ortaya çıkmış bulunuyor.

2 A Erhan Çelik, Nükleer Santral 2007'ye Kaldı; Finansal Forum, 28.8.98

3 S. Oğuz, Akkuyu Nükleer Santral İhalesinde Sorun Bitmiyor. Dünya Gazetesi, 14.9.98

4 TEAŞ'tan Trilyonluk Hata, Cumhuriyet Gazetesi, 7.9.98

5 Westinghouse'un Kirliliği, 25 Ağustos 1998, Emek

6 Süleyman Demirel Nükleer Savundu, 25.6.98, Cumhuriyet. Dünyadaki gelişmelerin Türkiye kamuoyundan saklanması, nükleer lobinin bir başansı olarak görülebilir. Dünyadaki durumun genel bir dökümü için bkz. "Resmî Yalanlar Sivil Gerçekler" EMO Raporu.

7 Siemens 10 yılı aşkın bir süredir eski bir teknolojiyi Türkiye'ye yeni teknoloji olarak satmak istiyor. Öko-Institut, Akkuyu'nun 20-25 km doğusundan denizden devam eden aktif Ecemiş Fay Hattının 3 üstünde 6,3 şiddetinde bir depremin nükleer santralin titreşimini (ivmesini) 2,6 m/saniye kare (=0,27g)'ın üzerine çıkaracağını, bunun Siemens'in Konvoy tipi nükleer santralında büyük hasara ve hatta çekirdek erimesine yol açabileceğini bildiriyor. Konvoy tipi nükleer santrallerin standard donanımının 2 ila 2,5m/saniye kare titreşimine göre olduğunu, Siemens'in verdiği fiyat teklifine göre depreme daha dayanıklı bir donanım yapılmasının maliyet açısından kesinlikle mümkün olmadığını bildiriyor. IPPNW (Nükleer Savaşa Karşı Uluslararası Hekimler) Siemens Boykot ve Koordinationskreis Siemens-Boykot ortak Basın Bildirisinden.

8 Revue de L'energie; Nisan 1998' den aktaran F.B.Yücel, 'Fransa Nükleer Enerji Politikasını Sorguluyor', Dünya Gazetesi, 8 Aralık 1998